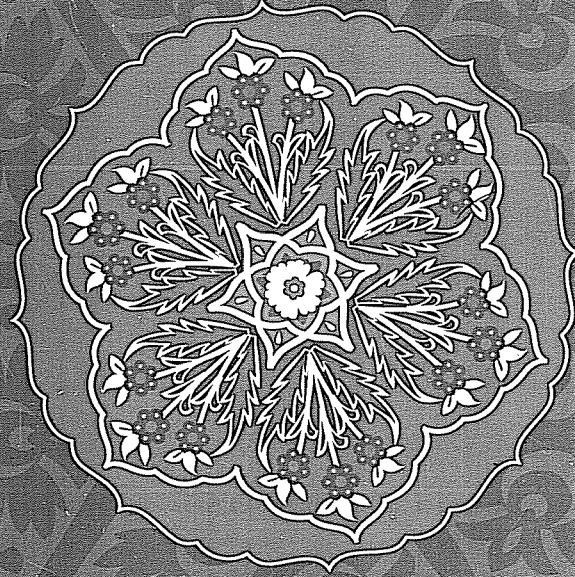

TARTIŞMALI İLMİ TOPLANTILAR DİZİSİ

KUR'AN'IN ANLAŞILMASINA DOĞRU TEFSİR ve TOPLUM

Prof. Dr. Ömer DURLU   Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI
Prof. Dr. Celal KIRCA   Prof. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ
Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK   Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Suat YILDIRIM   Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ
Prof. Dr. Zeki DUMAN   M. Yaşar SOYALAN

Mustafa İSLAMOĞLU

BU KİTAP
İSLAMİ İLİMLER
ARAŞTIRMA VAKFI
TARAFINDAN
HAZIRLANMIŞTIR

TEFSİR ve TOPLUM

KUR'ÂN TEFSİRİ ve BİLGİSİNİ HALKIMIZA ULAŞTIRMA VESİLELERİ

Suat YILDIRIM*

Giriş: Türk Toplumunda Meâl ve Tefsir

Türkler İslâmiyeti kabul etmelerinden itibaren, devrin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre Kur'ân'ın mânâlarını Türkçeye aktarmaya çalışmışlardır. Bu aktarmayı satır arası tercüme veya tefsiri tercüme tarzında yapmışlardır¹. Bu kabil eserlerin 14. yüzyılın ortalarından itibaren örnekleri günümüze ulaşmıştır. Meselâ, bu asra ait Muhammed b. Hamza tarafından yapılmış tercüme² gibi eserlerin yanında, bazı Arapça tefsirlerin Türkçeye çevrildiklerini de görmekteyiz. Ezcümle Ebu'l-Leys Semerkandî'nin tefsirinin birkaç ayrı tercümesi bulunmaktadır³. Fakat bunların adetleri sınırlıdır. Osmanlı medreselerinde Arapça öğretilmesi, Türkçe tercüme ihtiyacını azaltmıştır. Tanzimat'tan sonra, özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde tercüme-lerin biraz canlanmaya başladığını görüyoruz. Ahmed Cevdet Paşa, Bereketzâde İsmail Hakkı, Şeyhülislam Mûsâ Kazım ve Giritli Sırrı Paşa bu hususta kitap yazan zevatın başında gelirler.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında birkaç Kur'ân tercümesi yayımlandı. Fakat bunlar Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın dediği gibi⁴ Arapçayı iyi bilmeyen ve dinî ilimlere vakıf olmayanlar tarafından yapılmıştır. Bunlardan bazılarının, tercüme bile demeyip "Türkçe Kur'ân" adını verme-

---

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Emekli.

¹ Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul, 1996, s. 71-73.

² Ahmet Topaloğlu bu eseri bir inceleme ile birlikte ilmî şekilde yayınlamıştır (İstanbul, 1976)

³ Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, s. 109-119.

⁴ *Hak Dini Kur'ân Dili*, mukaddime, 1/8.

lerini o şiddetle tenkid eder. 1960'lı yılların başında Ayıntablı Muhammed Efendi⁵, Muhammed Hamdi Yazır⁶, Konyalı Mehmed Vehbi⁷, İzmir'li İsmail Hakkı⁸ Ömer Nasuhi Bilmen⁹, Hasan Basri Çantay¹⁰, Ömer Rıza Doğrul¹¹ un kitapları Türkçe yayınlanan başlıca meâl ve tefsirleri teşkil ederler. Bunların baskıları da pek azdır. Meselâ, *Hak Dini Kur'ân Dili*'nin 1935'teki birinci basımından sonra ikinci basımı 1960'ta, *Hülasatu'l-Beyân*'ın 1915'te ilk basımından sonra ikinci basımı 1966 senesinde yapılabildiği görülmüştür. Toplumun o zamanki şartları böyle bir tablo ortaya koyuyordu.

Gördüğümüz üzere böylesi kitaplar bulunmasına rağmen ülkemizde arada bir "Kur'ân tercüme edilsin" kampanyası başlatılanlar olmuştur. Bunu yapanlar ya bu eserlerden haberdar olmayanlar veya görmezden gelenler idiler. Meselâ, 1955 yıllarında Eyüp Sabri Hayırlıoğlu'nun Diyanet İşleri Başkanı olduğu sırada böyle bir iddia ortaya atılmıştı. 1960 askerî darbesinden sonra yine böyle bir tutumun tesiri altında, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İlahiyat Fakültesi öğretim elemanlarından Yaşar Kutluay ile Hüseyin Atay'a hazırlatılan meâl 1961'de "*Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*" adı ile yayımlandı. Fakat bu meâl fazla ilgi görmedi. Tercüme ve ana dilde ibadet çıkışları 1971 ve 1980 askerî darbelerinden sonra da seslendirilmiştir. Buna tepki olarak Müslümanların büyük çoğunluğunda meâllere sıcak bakmayan bir tutum ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan 1980'li yıllardan itibaren yeni Kur'ân meâllerinin yayınlanmaya başladığına şahit oluruz. Ortalama eğitim seviyesinin yükselmesi, İslâmiyeti kaynaklarından öğrenme ihtiyacı duyanların ve dindar aydınların adedinin artmasına paralel olarak meâllerin sayısının arttığını görürüz.

Keza tefsir tercümeleri ve telifleri de dikkat çekecek bir düzeye ulaşmıştır. Tercüme şunlardır: Seyyid Kutub (*Fi Zilali'l-Kur'ân*), İbn Kesir, M. Mahmud Hicazî (*et-Tefsiru'l-Vazih*), M. Ali Sâbûnî (*Safoetu't-Tefasir*), Fahreddin Râzî (*Tefir-i Kebir*), İbn Arabî'ye izafe edilip aslında Kâşânî'ye ait olan *Te'vilat-ı Kâşânîyye*, Mevdûdî (*Tefhimu'l-Kur'ân*), Said Havva (*el-Esas*),

⁵ *Tefsir-i Tibyan*.

⁶ *Hak Dini Kur'ân Dili*.

⁷ *Hülasatu'l-Beyân*.

⁸ *Meani-yi Kur'ân*.

⁹ *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*.

¹⁰ *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*.

¹¹ *Tanrı Buyruğu*.

Taberî (muhtasarının tercümesi), M. İzzet Derveze (*et-Tefsiru'l-Hadis*), Muhammed Esed (*Kur'ân Mesajı*), İsmail Hakkı Bursevî (*Ruhu'l-Beyân*), Vehbe Zuhaylî (*et-Tefsiru'l-Munir*), Ebussuûd, Beyzâvî. Ayrıca M. Abduh ve M. Reşid Rıza (*Tefsiru'l-Menar*) ile Kurtubî'nin tefsirlerinin de neşre hazır tercümelerinin yapıldığını bilmekteyiz. Te'lif tefsirler: Daha öncekilere ilâveten Süleyman Ateş (*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*), Celal Yıldırım (*İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*), Ali Arslan (*Büyük Kur'ân Tefsiri*), Mahmud Ustaosmanoğlu (*Ruhu'l-Furkan fi Tefsiri'l-Kur'ân*), Bayraktar Bayraklı (*Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*), Salih Parlak (*Bilgi Toplumuna Doğru Kur'ân-ı Kerim*), Diyanet İşleri Başkanlığı (bir hey'etçe hazırlanan *Kur'ân Yolu Tefsiri*) görülmektedir.

Son yıllarda meâllerin adedinin büyük bir artış kaydettiğine şahit olmaktaız. Elliden fazla meâl yayınlanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya rağbet olduğundan yüksek tirajlı birçok günlük gazete promosyon olarak kupon karşılığında meâl vermiş ve vermektedir. Kitap yayınından başka internet siteleri, radyo ve TV yayınları, MP 3, MP 4 gibi teknolojik imkânlarla da meâller yayılmaktadır. Bunların ne kadar okunup dinlendikleri çok su götürmekle beraber, genel bir değerlendirme ile ben şahsen netice hakkında iyimser düşünmekteyim. Bu yayınlar, Kur'ân bilgisinin yayılmasına hizmet etmektedirler. Fakat bu konuda sağlıklı olmayan tutumlar hakkında ikazda bulunmak da işin erbabına düşen bir vecibedir. Bunlardan çok çarpıcı bir hususu dile getirmek istiyorum. Elmalı'lı M. Hamdi Yazır'ın meâli, sorumsuz bir şekilde kullanılmaktadır. Evvela şunu düşünmek gerekir: M. Hamdi Yazır, meâli müstakil bir kitap olarak yayınlamamıştır. Onu tefsirle birlikte okunmak üzere hazırlamıştır. Okuyucunun, meâlde lâfız veya mânâ olarak kapalı kalan hususları hemen altındaki tefsire bakarak anlayabileceği düşüncesiyle hazırlamıştır. Bu meâl konusunda Diyanet İslâm Ansiklopedisinin değerlendirmesini iktibas etmek istiyorum:

"Eserin meâl ve tefsir bölümlerinde kullanılan dil ve üsluplar arasında önemli bir farklılık dikkati çeker. Tefsir bölümlerinde Türk dilinin gramer kurallarını gözetilen bir dil ve zevkli bir üslup hâkim olduğu halde, meâl bölümlerinde tam tersi bir dil ve üslup kullanıldığı görülür. Meâl çevirilerinde âyetin metindeki cümle yapısına ve ifade tarzına aynen sadık kalınmış, bir bakıma cümlelerin orijinal kalıbı değiştirilmeksizin sadece Arapça kelimelelerin yerine Türkçe karşılıkları konulmuştur. **Türk dilinin gramer ve üslup özelliklerine aykırı düşen bu ifade şekli, müellifin sağlığında da tenkid edilmiştir.** Her iki kısımda farklı üslupların tercih edilmesi bunun maksatlı

bir kullanım olduğunu düşündürür ve müellifin, Kur'ân'ı layık olduğu güzellikte tercüme etmenin imkânsız olduğu yönündeki inancına bağlı kalarak metne sadakati ön planda tuttuğuna işaret eder. O sırada yoğun bir sadeleştirme faaliyetinin yürütüldüğü, bu arada Kur'ân, ezan ve kamet üzerindeki denemelerle ibadet dilinin de Türkçeleştirilmeye çalışıldığı (1932) dikkate alınrsa müellifin, tercümesinin bu tür faaliyetlerde malzeme yapılmasına engel olmak amacıyla Türkçe'nin gramerine aykırı düşecek bir üslupla çeviri yapmayı tercih ettiği söylenebilir.”¹²

Bu Meâli dikkatli bir şekilde yayına hazırlayan Ertuğrul Özalp Ön-söz'ünde şöyle demektedir: “Ancak Elmalı'lı Meâlinden; –atlamalar, tekrarlar, tercüme bozuklukları, dilinin ağırlığı, cümlelerinin müphemliği, cümle düşüklükleri; âyetler, ifade ve bölümler arasındaki kopukluklar nedeniyle– yeterli istifade sağlanamamaktadır”¹³.

Eseri özellikle inceleyenlerin bu değerlendirmeleri şu sonucu ortaya koymaktadır: Seksen yıl kadar önce hazırlanan bu meâl müstakil bir kitap halinde yayınlanması halinde, kendisinden yeterince istifade edilememektedir. Oysa bu kitap, on beş kadar farklı yayınevi tarafından, ayrı bir kılığa sokularak yayınlanmış ve yayınlamaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki yayıncılar, aslının anlaşılmasını sorunlu gördüklerinden onu neşretmek istemiyorlar. Fakat meâlin meâlinin meâlini ilh. yayınlamak ve bunu Elmalı'lı M. Hamdi Yazır'a mal etmek, ciddiyetle bağdaştırılmaz. Belli ki bunu yapmanın gayesi, onun şöhretinden maddî yarar sağlamaktır. Gerçekten bu bir vebaldir ve bu vebali yüklenmekten kaçınmak gereklidir. Büyük müfessirimizi on-on beş değişik kılığa sokmayı, hangi vicdan meşru görebilir?¹⁴ Bu meâlin yayınlanmasını ilme ve dine hizmet bilen, kitabı aynen yayınlatabilir. Fakat yayıncılar, aynen yayınlanması halinde revaç bulmayacağını bildiklerinden, değişik bir şekle koyarak piyasaya çıkarmaktadırlar. Tasrihe gerek yoktur ki Elmalı'nın tefsir sahasındaki tartışmasız otoritesi istismar edilmektedir. Bu meâlin bazen TTL şeklinde sembolik bir fiyatla dağıtılması şunu açıkça gösteriyor: Kur'ân'a hizmet etmek isteyen hayır sahipleri sevap kazanmak için kitabın yayınlanmasını finanse etmektedirler. Fakat akl-ı selim sahipleri, dağıtılan bu kitapların okunma ve

¹² Mustafa Bilgin, *DİA*, Hak Dini Kur'ân Dili md., XV, 163.

¹³ İşaret Yayınları, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, 2000.

¹⁴ Suat Yıldırım, *Elmalı'nın Meâli veya Sahipsizliğin Meâli*, Yeni Ümit Dergisi, Nisan-Haz. 2009, sayı: 84.

istifade edilme nispetlerinin ne olduğunu değerlendirmek zorundadırlar. Bu gibi sorumsuz davranışlar ilmî açıdan olduğu kadar ahlâkî ve dinî açıdan da büyük bir vebaldir. Kur'ân'a hizmet etmek isteyenlerin böylesi veballerden kurtulmaları gerekir.

Bunun dışında genel olarak meâllerden istifade konusunda iyimser düşündüğümü biraz önce ifade etmiştim. Kur'ân meâli hazırlamak ve profilleri çok farklı okuyucuları tatmin etmek zordur. Bununla beraber giderilmesi kolay olan eksikleri kaldırarak izafi şekilde, göreceli olarak, daha okunaklı, başarı derecesi daha yüksek meâl hazırlamak imkânı vardır.

Şahsî kanaatime göre, hazırlanmış Türkçe meâllerin büyük ekseriyeti makbul eserlerdir. Okuyucu ciddi ve samimi bir şekilde yönelir, düşünerek okur, dikkatli olursa bu meâller vasıtası ile Kur'ân'ın temel mânâlarına ulaşabilir. Onları okumaktan yararlanıp feyiz alabilir. Kur'ân meâli okumakla İslâmiyeti tanıyan ve kabul edip benimseyen her dil ve milletten binlerce insan olduğu da meydandadır.

Mu'ciz olan, demin işaret ettiğimiz i'caz özelliği bulunan Kur'ân'ın i'cazını, tercümeleriyle nakletmek mümkün olmadığından, meâllerin istisnasız olarak her biri, eksik olmaya daha başından mahkûmdur. Ne var ki, gerekli şartları haiz olma nisbetinin yüksekliği ölçüsünde meâllerin başarı derecesi de yükselebilir. Arap edebiyatına ve üsluplarına, meâlin hazırlandığı dildeki beyan ve ifade imkânlarına vâkıf olma, tefsirlerden yararlanma, büyük emek sarf etme nisbetinde, beşer için mukadder izafi kemale yaklaşan meâller hazırlanabilir. Türkçe'nin ifade imkânlarından gereği gibi istifade edilmeyip, munis ve akıcı bir dil kullanılmamasının meâllerden yararlanmayı, dolayısıyla Kur'ân ve tefsir bilgisinin yayılmasını azalttığını anlatmaya çalışacağız. Bundan maksadımız, meâl hazırlarken daha fazla dikkat gösterilmesine katkıda bulunmaktır. Demin işaret ettiğimiz gibi, genel mânâlar elbette mahfuz ve makbuldür. Gaye Türkçede daha okunaklı, daha açık ve munis gelen, daha bir ilmî titizlikle hazırlanmış, üslûp çilesi çekilmiş meâllere vesile olmaktır. Yoksa bir kısım meâlleri tenkit etmek değildir. Sonuç itibarıyla bizim tercihlerimiz de izafidir ve tenkide açıktır.

1.Kur'ân Meâllerinde Mânâ ve Tefsir Yönünden Eksikler

Aksaklıkların bazıları mânâ yönündendir. Aşağıda buna dair bazı örnekler vereceğiz:

Fatiha 4: [مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ]

Bu âyete bazı Kur'ân meâlleri "Ceza gününün Mâliki" ¹⁵ anlamı vermişlerdir. "Ceza" kelimesi Arapçada iyi veya kötü karşılık mânâsına gelse de Türkçe'de sadece "suça verilen kötü akıbet, kötü karşılık" anlamında kullanılmaktadır. Bu tercüme, Allah Teâlâ'yı mahşerde sadece cezalandıran bir Hâkim olarak tanıtıp O'nun iyileri ödüllendiren vasfını göstermediği için, ciddi bir ölçüde hatalıdır. İslâm ibadetinin, esas ve Kur'ân'ın hülasası olarak her Müslüman tarafından günde en az yirmi defa okunan Fatıha sûresinde ise, yapılması hiç doğru olmayan bir hatadır. Maalesef bu tercüme, ülkemizde en çok okunan meâllerde yer almaktadır. Bunun yerine "İşlerin karşılığının verileceği günün Tek Hâkimi" veya "hesap verilecek günün Tek Hâkimi" demek gerekir.

En'am 1: [الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ] [يَغْدُلُونَ] "Hamt Allah'ındır. O ki gökleri ve yeri yaratmış, karanlıklara ve nura vücut vermiştir. Sonra gerçeği örtenler bunları Rablerine denk tutuyorlar"¹⁶.

Bazı meâller "Sümme" zarfını böyle çevirirler. Bu metindeki zaman sıralaması (yani önce yaratma, sonra denk tutma) okuyucuya garip gelmektedir. Bu tercüme "Gökleri ve yeri, her şeyi Allah yarattığı halde, kâfirler, buna rağmen, en ufak bir şey yaratmayan putları Rabbulalemine denk tutuyorlar!" mânâsını vermemektedir. Halbuki bu zarf burada, zamanda sıralama değil, karşıt fikri ifade eder, "Buna rağmen" gibi bir şekilde tercüme edilmelidir. Diğer taraftan, "kâfirler" çok belli ve yerleşik bir terim iken onun yerine "gerçeği örtenler" tabiri, muhatapların çoğu nezdinde müphem kalmaktadır. Salisen: kâfirlerin gökleri ve yeri, karanlık ve nuru Allaha denk tuttukları şeklinde çevirme de ciddi bir hatadır. Âyette böyle bir mânâ yoktur.¹⁷

Rum 39: [وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّا لِيَزِيدُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزِيدُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ يُرِيدُونَ وَجْهَ] [اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْغِفُونَ] "İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz" Birçok meâl, bu şekilde anlam veriyor¹⁸.

Bu âyetten maksat şudur: "Faizle borç veren alacaklı, borçlunun kazandığından bir kısmını anaparasına katmak sûretiyle parasını artırmak is-

¹⁵ Diyanet İşleri, Ali Fikri Yavuz, Celal Yıldırım, Ömer Nasuhi Bilmen, Diyanet Vakfı.

¹⁶ Yaşar Nuri Öztürk, Ö. N. Bilmen, M. Toptaş meâlleri.

¹⁷ Yaşar Nuri Öztürk.

¹⁸ Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Elmalı'lı M. Hamdi, A. Fikri Yavuz, H. Basri Çantay, Ö. Nasuhi Bilmen, S. Ateş vb.

ter. Fakat zahiren artsa da, Allah katında artmaz, bereketi olmaz". Halbuki bu meâlde göre, faiz veren borçlu, alacaklı faizcinin parasını arttırmak maksadıyla vermiş oluyor. Bu anlam da vazih bir şekilde verilmediğinden, ifade muğlâk kalmaktadır. Oysa şöyle meâl vermek daha uygundur: "Başkalarının mallarıyla artış sağlasın diye faizle verdiğiniz para, zahiren artsa da Allah katında artmaz". Burada muhatap faiz alan alacaklılardır. Tenkid ettiğimiz meâller ise faiz veren borçluları muhatap göstermektedirler.

Bakara 89: [وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ [كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَزَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ]

Şu meâlde birçok husus muğlâktır: "Yanlarındakini doğrulamak üzere kendilerine Allah katından bir kitap geldiğinde, daha önce inkâr edenlere karşı zafer isteyip durdukları halde, tanıyıp bildikleri kendilerine gelince onu inkâr ettiler"¹⁹.

Evvelen: "Yanlarındaki" muğlâktır. Saniyen: Zaferi herkes ister, bunda tenkid edilecek bir taraf yoktur. Oysa C. Allah burada onların ciddi bir çelişkilerini kasd ederek bu tutarsız davranışlarını ortaya koymak istemektedir. Bu tercüme bu çelişkiyi göstermemektedir. Salisen: "Tanıyıp bildikleri" muğlâktır.

Halbuki meâl şöyle olunca maksat kolayca anlaşılacaktır: "Kendilerine ellerindeki Tevrat'ı tasdik eden bir kitap (Kur'ân) gelince onu inkâr ettiler. Oysa daha önce (bu kitabı getirecek Peygamber sayesinde) inkârcılara karşı zafer kazanacaklarını ümit ediyordı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri bu peygamber kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler"

İsra 90-93: [وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَنْجِرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَشُوْعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَجِيلٍ [أَوْ وَعِنَبٍ فَتَمَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَمْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَنَا بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قِيْلًا [يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْفَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِزَيْتِكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرُؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ [كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا]

Bu âyetlerde kâfirlerin, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) özetle, "Sen yerden pınar fışkırtmadıkça, melekleri önümüze getirip bize göstermedikçe, göğü parça parça yere indirmedikçe vs. sana inanmayız." dediklerini naklettikten sonra, Allah ona hitap edip şöyle demesini emreder: "De ki: Fesüphanellah! Ben, sadece elçi olan bir beşerden başka ne olabilirim ki!"

¹⁹ Yaşar Nuri Öztürk.

Arapçada olduğu gibi Türkçede de bazen taaccüb için kullanılan *Fesühbanallah!* ünlemi kullanılmayınca âyetin asıl vurgusu tamamen kaybolmakta, fikir silsilesi boşluğa düşmektedir. Meselâ, mezkûr tercümede son cümle yerine: “(Şöyle) de: “Rabbimin şanı yücedir. Ben (Allah’ın) resul (ü) bir beşerden başkası mıyım ki”?²⁰

Ra’d 14: [لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفْتِهِ إِلَى الْمَاءِ] [يَبْلُغُ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ]

Bu âyet şöyle çevrilmiştir: “*Hak (olan) davet (ve düa) ancak O’nadır. O’nu bırakıp çağırdıkları (düa ettikleri putlar) ise kendilerine hiçbir şeyle icabet etmezler. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan (adam) gibidir ki o, buna asla ulaşıcı değildir. Kâfirlerin düası sapıklık içinde kalmaktan başka (bir mahiyette) değildir*”²¹

Bu metin birçok yönden kapalıdır. Diğer meâllerin de hepsinde “avuçlarını suya uzatma”, bir musluğa uzatma şeklinde anlaşılmıştır ki musluktan su almamakta tuhaflık yoktur. Oysa Kur’ân’ın indirildiği zaman ve mekânı düşünecek olursak, o zaman suyun normalde sadece kuyudan alındığını hatırlarız. Hz. Ali ve İbn Mes’ud gibi sahabilerin tefsir ettikleri üzere, kuyu başında parmaklarını açmış vaziyette avuçlarını kuyuya doğru uzatan kimse­nin söz konusu olduğunu anlarız. Bu durumda deminki yerine şöyle bir meâl vermek daha uygun olur:

“Geçerli dua, O’na yapılan duadır. Müşriklerin O’nu bırakıp çağırdıkları putlar ise, kendilerine hiçbir sûrette icabet edemezler. Onların durumu tıpkı ağzına su ulaşsın diye parmaklarını açmış vaziyette avuçlarını önündeki kuyuya doğru uzatan adamın durumuna benzer. Oysa bu durumda su hiçbir zaman ona ulaşamaz. İşte kâfirlerin duası öyle boşa gider”.

Meâller içinde “su kuyusu”nu zikr eden hiçbir meâl görmedim.

Mânâ tutarsızlıkları maalesef oldukça fazladır. Biz bu örneklerle yetiniyoruz.

²⁰ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Maâl-i Kerim*. Diyanet İşleri Meâli, A. Fikri Yavuz, Diyanet Vakfı, Ö. Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş, Celal Yıldırım, Yaşar Nuri Öztürk vb. meâl de bu taaccübü belirtmeyip H. Çantay gibi, haber kipi olarak çevirirler.

²¹ Hasan Basri Çantay.

2-Türkçenin İmkânlarını Kullanma Yönünden Eksikler

a)Öğrenilen geçmiş zaman kipini değerlendirme

Yusuf 17: [قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّبُّ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا
[وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ]

Bu âyeti bazı meâller:“Yusuf’u eşyamızın yanında bırakmıştık. **Bir kurt onu yedi.**”²² Tarzında çevirmiştir Kurdun onu yediğini onlar görmediklerine göre Türkçede bu durumun, görülen geçmiş zaman yerine, öğrenilen geçmiş zaman kipi kullanılarak ifade edilmesi daha güzel olur: “(...) **Bir de döndük ki onu kurt yemiştir!**”

Taha 71: [قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأَقْطِعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأُزْجِلَكُمُ
[مِنْ خِلَابٍ وَأَلْصَلْبَتِكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى]

“(Fir’avun), dedi: Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? **Şüphesiz ki o, size sihri öğreten büyüğünüzdür.**”²³ Halbuki Fir’avun, bu bilgiye müşahedesine dayanarak ulaşmış değildi. Bilakis neticenin ortaya çıkmasından sonra zan ve tahmini ile bu sonucu çıkarmıştı. Türkçemizde, kişinin görmediği veya kendisince kesin olmayan bir durumu, öğrenilen geçmiş zaman kipi ile ifade etmek daha uygun olur. Yukarıdaki âyet şöyle ifade edilebilir: “Ya! Dedi Fir’avun, “Benden izin çıkmadan ona inandınız ha! **Demek ki size sihri öğreten ustanız oymuş!**”²⁴

Kehf 63: [قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ
[سَبِيلَهُ فِي الْبَيْتِ عَجَبًا]

(Uşığı): “**Gördün mü dedi, Kayaya sığındığımız vakit balığı unuttum.**”²⁵ Oysa Hazret-i Mûsâ (a.s)’ın yardımcısı, bilinçli bir tarzda balık konusunu unutmuş değildi. Bu mânâyı, Türkçedeki öğrenilen geçmiş zaman kipi, daha net ve sıradan bir okuyucunun bile hemen fark edeceği bir tarzda gösterme imkânı vermektedir. Dolayısıyla şöyle ifade etmek daha münasip olur: “**Gördün mü, dedi, o kayanın yanında mola verdiğimizde balığı unuttum.**”

²² Diyanet (eski); S. Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân*.

²³ H. B. Çantay. Kez birçok yazar da görülen geçmiş zaman kipi ile çevirmiştir. Ezcümle: Diyanet, A. Fikri Yavuz, Diyanet Vakfı, S. Ateş, Y. N. Öztürk.

²⁴ S. Yıldırım

²⁵ Elmalılı M. Hamdi, Ö. Nasuhi Bilmen, Diyanet Vakfı, Ali Bulaç, S. Ateş, Y. Nuri Öztürk.

şum!"²⁶ Burada ayrıca şunu da belirtelim ki; âyette geçen kaya, muayyen bir kaya olduğu için Türkçeye çevirirken "o" işaret sıfatını ilâve etmek gerekir, aksi halde belirsiz, herhangi bir kaya olarak konu muğlâk kalır. Diğer taraftan hedef dil olan Türkçe'de "kayaya sığınmak" tabiri muğlâktır, ondan neyin kastedildiğini belirtmek gerekir ki burada maksad "kayanın yanında dinlenmek, mola vermek"tir.

b) Mâzî–Muzârî İkilemine Mîsal:

Nahl 1: [أَتَىٰ أَمْرَ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ]

Bu âyet aşağıdaki tarzlarda çevrilmiştir:

"Allah'ın emri geldi. Artık onu vaktinden evvel istemeyin."²⁷

"Allah'ın buyruğu gelecektir."²⁸

"Allah'ın emri gelmiştir."²⁹

"Allah'ın emri geldi. Onunla yüz yüze gelmekte acele etmeyin."³⁰

"Allah'ın emrini gelmiş bilin."³¹

Âyet-i kerîmede bu fiil "eta emrullah" şeklindedir. Bazı meâl yazarlarının "eta" kelimesini mazi fiili ile çevirmeleri asıl lâfza uygun olma endişesinden ileri gelmiştir. Bazıları ise gelecek zaman kullanırken, mânâ ve maksadı gözetmişlerdir. Zira bu âyette Allah'ın emrinden maksat, kıyamettir. Demek ki Kur'ân-ı Kerim her iki fiil ile de ifade edilebilecek bir intiba vermek istemektedir. Yani gelecekte gerçekleşecek bir hadisenin zamanının müphem olması sebebiyle, yakında olabileceği intibayı da vermek istemektedir. İşte bu gayeyi ifade edecek altın bir fırsat Türkçemizde mevcuttur. Bunu kullanmak sûretiyle, en âlimden en âmiye kadar herkesin bu maksadı bir anda ve pek belîğ bir şekilde anlamaları sağlanabilir. O da şöyle çevirmekle olur: "Allah'ın emri geldi gelecek!"³² Görüldüğü gibi bu kullanılış,

²⁶ S. Yıldırım. Nitekim H. B. Çantay, A. Fikri Yavuz ve Diyanet meâlleri de "unutmuşum" diye çevirmişlerdir.

²⁷ H. Basri Çantay, A. Fikri Yavuz, S. Ateş.

²⁸ Diyanet.

²⁹ Diyanet Vakfı.

³⁰ Y. Nuri Öztürk.

³¹ Ö. Dumlu, H. Elmalı.

³² Suat Yıldırım.

şimdiki ve gelecek zamanı bir arada bulundurmaktadır. Bütün meâller içinde Türkçe'deki bu altın imkânı değerlendiren görmedim.

d) İstek-Emir Şekli

Şuara 39: [وَوَيْلٌ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُمْ مُجْتَمِعُونَ]

Bu âyet gelecek tarzlarda çevrilmiştir:

“Ve insanlara: **Siz de toplanıcılar mısınız?**” denildi.³³

“İnsanlara siz de **toplanır mısınız** denildi.”³⁴

“İnsanlara da **toplanmış mısınız**, denildi.”³⁵

Demek ki, bu kelimeyi istek-emir şekli ile çevirmek daha uygun olur. Hatta burada asıl maksat, bu işi derhal yapmaları için bir teşvik olduğundan, şöyle çevirmek daha isabetli olabilir: “Halka da “**Haydi ne duruyorsunuz, siz de toplansanız!**” denildi.³⁶

e) Mahzuf Fiilleri Göz Önünde Bulundurma

Bakara 213: [كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ]

“Bütün insanlar bir tek ümmet teşkil ediyorlardı. Aralarında ihtilaf başlayınca Allah onlara peygamberler gönderdi.”³⁷ Bu meâlde, âyetin aslında mahzuf olan ve bold yazılan kısım belirtilmiştir. Karine ve diğer kesin bilgiler ile malum olan mahzuf kısım konulmayınca cümlede bir boşluk hâsıl olmaktadır. Meselâ, “İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah peygamberleri (...) gönderdi.”³⁸ meâlinde bu mânâ boşluğu bulunmaktadır.

Kehf 54: [وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا]

³³ H. B. Çantay

³⁴ Diyanet, Ö. Dumlu – H. Elmalı

³⁵ A. Fikri Yavuz

³⁶ S. Yıldırım

³⁷ H. Basri Çantay, A. Fikri Yavuz

³⁸ Diyanet, S. Ateş, Y. Nuri Öztürk, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

"Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misal ve öğüdü farklı üsluplarla tekrar tekrar ifade ettik. **Fakat birçoğu bunları anlamadı. Zira bütün varlıklar içinde tartışmaya en düşkün olan varlık, insandır.**"³⁹ Burada bold yapılan kısım mahzuttur. Fakat âyetin siyakında zımnen mevcuttur. O kısım konulmayınca şu meâlde olduğu gibi boşluk ve kopukluk meydana çıkmaktadır: "Hakikaten biz Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır."⁴⁰ Fakat ile başlayan cümle boşlukta kalmakta, öncesi ile olan uyumsuzluk ve aykırılığın sebebi anlaşılmamaktadır.

f) Zaman Uyuşmazlığından kaçınma

Kehf 47: [وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشْرَتَانَهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا]

"O kıyamet gününü hatırla ki dağları yürüteceğiz ve arzı çırılçıplak göreceksin. İnsanları hesap yerine toplamışız da onlardan hiçbir kimse bırakmamışız."⁴¹ Burada "göreceksin" ile "bırakmamışız" arasında zaman uyumu bulunmamaktadır. Diğer taraftan "hatırlamak" kişinin bizzat kendi başından geçen veya geçmiş zamandaki olaylar hakkında kullanılır. İnsanın, istikbalde meydana gelecek kıyameti hatırlaması Türkçe kullanılış bakımından müphem kalmaktadır. Bunun yerine şöyle demek daha uygun olur: "Gün gelecek, dağları yürüteceğiz, sen de yerin dümdüz hale geldiğini göreceksin. İşte bütün insanları mahşer meydanında topladık; eksik bıraktığımız bir tek kişi bile kalmadı!"⁴²

Bakara 34: [وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ]

"Onu hatırla ki meleklere: "Âdem'e (hürmet olarak) secde edin" demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi"⁴³ şeklindeki meâlin yerine şöyle demek daha uygundur: "O vakit meleklere: "Âdem (e hürmet) için secde edin!" dedik. İblis dışındaki bütün melekler secde ettiler. İblis bunu yapmadı, kibirine yediremedi ve kâfirlerden oldu."⁴⁴

³⁹ Suat Yıldırım

⁴⁰ Elmalılı, Diyanet Vakfı, Diyanet, .Ateş, C. Yıldırım, Ali Bulaç, B. Sadak, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

⁴¹ H. Basri Çantay, A. Fikri Yavuz.

⁴² S. Yıldırım.

⁴³ A. Fikri Yavuz.

⁴⁴ S. Yıldırım.

Mü'min 47: [وَإِذْ يَسْحَابُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ]
 [مُعْتَدُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ] *"Hatırla o vakti ki ateşte birbirleri ile çekişirlerken zayıf olanlar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler."*⁴⁵ Bunun yerine şöyle demek daha uygun olur. "Ateşin içinde birbirleri ile tartışırken zayıflar, dünyada büyüklük taslayanlara: "Biz bunca zaman size tâbi olduk, bari ateş azabının bir kısmını olsun kaldırıbilir misiniz.?" (...)derler."⁴⁶

g) Geniş Zaman Fonksiyonunda Kullanılan İsm-i Faileri düşünmeme

Arapçada birçok yerde ism-i fail sigasıyla irad edilen hususlar, Türkçeye geniş zaman kipiyle çevrilebilir. Zaten Arapçada ism-i fail, muzâfî (şimdiki veya geniş zaman) mânâsı taşımaktadır. Bunları her geçtikleri yerde ism-i fail sigasıyla Türkçeye çevirmede ısrar etme, dilimizin kullanımına uymamaktadır.

Şuara 5: [وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَنِ مُخَدَّبٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ]

"(...) ille bundan yüz çeviricidirler onlar."⁴⁷

"Muhakkak ondan yüz çevirici olmuşlardır."⁴⁸

Bunun yerine "mutlaka yüz çevirirler."⁴⁹ veya

"Mutlaka arkalarını dönüp uzaklaşırlar."⁵⁰ denilmesi daha uygun olabilir.

Enbiya 50: [وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ]

"Şimdi siz mi bunu inkâr edicilersiniz?"⁵¹ yerine

"Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?"⁵² demek daha tercihe şayandır.

Enbiya 51: [وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ]

"Ve biz onu(n buna ehil olduğunu) bilenlerdik."⁵³ Yerine

⁴⁵ A. Fikri Yavuz, Ö. N. Bilmen.

⁴⁶ S. Yıldırım.

⁴⁷ H. B. Çantay.

⁴⁸ A. Fikri Yavuz, S. Ateş.

⁴⁹ Diyanet.

⁵⁰ S. Yıldırım.

⁵¹ H. B. Çantay.

⁵² A. Fikri Yavuz, Diyanet Vakfı, S. Yıldırım.

“Biz, onun halini pekiyi biliyorduk.”⁵⁴ demek daha uygundur.

İsra 84: [قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا]

“O halde kimin daha doğru yolda olduğunu Rabbiniz daha iyi bilicidir.”⁵⁵ yerine “Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu bilir.”⁵⁶ veya “Kimin yolca daha doğru yolda olduğunu Rabbiniz daha iyi bilir.”⁵⁷ Veyahut en iyisi: “Kimin daha isabetli olduğunu ise asıl Rabbiniz bilir.”⁵⁸ demek daha doğrudur

Hicr 23: [وَأِنَّا لَنَخُنُّ نَخِيًّا وَنُؤَيِّتُ وَنَخُنُّ الْوَارِثُونَ]

“Biz hepsinin varisleriyizdir.”⁵⁹ Bunun yerine geniş zaman kullanarak meselâ, “Doğrusu dirilten ve öldüren biziz; hepsinin gerisinde de biz kalırız.”⁶⁰ veya “Hepsinden sonraya kalacak olan baki Biz’iz”⁶¹ denilebilir.

h) Bazı Kelimelere Daha Uygun Karşılıklar Kullanmama

Yusuf 18: [يَدْمُ كَذِبٍ] “Yalan kan”⁶² yerine “sahte kan”⁶³ olmalıdır.

Kehf 63: [إِذْ أَوْتِنَا إِلَى الصَّخْرَةِ] “Kayaya sığındığımız”⁶⁴ yerine, “o kayanın yanında mola verdiğimiz”⁶⁵ olmalıdır.

Kehf 26: [مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ أَخَذًا] “Onların O’ndan başka bir yöneticisi yoktur.”⁶⁶ Yerine, “O’ndan başka bir hâmleri yoktur.”⁶⁷

i) Deyimlerden Gereği Gibi Yararlanmama

Yusuf 14: [قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذُّبَابُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَائِرُونَ]

⁵³ H. B. Çantay.

⁵⁴ S. Yıldırım, keza S. Ateş, Y. N. Öztürk.

⁵⁵ H. Basri Çantay.

⁵⁶ Diyanet.

⁵⁷ A. Fikri Yavuz, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

⁵⁸ Suat Yıldırım.

⁵⁹ H. B. Çantay.

⁶⁰ Diyanet, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

⁶¹ S. Yıldırım.

⁶² A. Fikri Yavuz, S. Ateş.

⁶³ Diyanet Vakfı, Y. N. Öztürk, S. Yıldırım.

⁶⁴ Elmalı, H. B. Çantay, S. Ateş, Diyanet Vakfı, Diyanet, C. Yıldırım, A. Buluç, Y. N. Öztürk.

⁶⁵ S. Yıldırım.

⁶⁶ Diyanet Vakfı.

⁶⁷ S. Yıldırım.

*"Vallahi biz böylesine dayanışma içinde bir ekip iken onu kurt yerse, o takdirde biz hüsrana uğrayan kişiler oluruz."*⁶⁸

Burada altı çizili cümle, farklı eserlerde: "(...) **biz aciz sayılırız.**"⁶⁹ "O takdirde **biz de hüsrana uğrayanlar(dan) oluruz.**"⁷⁰ "(...) **biz o halde çok ziyan çekeriz.**"⁷¹ "(...) **o zaman biz tamamen beceriksiz kimseleriz, demektir.**"⁷² gibi çevrilerle karşılanmıştır. Bu çevriler maalesef güzel bir Türkçeye yapılmamıştır. Lafız yönünden birbirinden hayli farklı olan bu çevrilerin daha çok, kelâmın maksadını anlatmayı hedefledikleri meydandadır. Bu durum özellikle tercümenin oldukça zor olduğu böyle yerlerde normaldir. Bu âyetten kastedilen mânânın daha iyi anlaşılabilmesi için cümle şöyle olabilir: *"Biz böylesine güçlü bir grup iken onu kurt yerse yazıklar olsun bize!"*⁷³

Neml 20: [مَا لِي لَا أَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَأَن مِّنَ الْغَائِبِينَ]

"Hüdhüd'ü neye görmüyorum? Yoksa **gaiplerden mi oldu?**"⁷⁴

Oysa bunun yerine, "Yoksa **kayıplara mı karıştı?**"⁷⁵ denilmesi daha iyi olurdu.

Hud 20: [أَوَلَيْكَ لَمَ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ]

"Onlar **yeryüzünde (Allah'ı) aciz bırakacak değillerdir.**"⁷⁶

Halbuki insanın Allah'ı aciz bırakması söz konusu değildir. Maksat, onların Allah'ın cezalandırmasından kaçamayacaklarını bildirmektir. Binaenaleyh âyet: *"Onlar dünyadan **kaçıp Allah'ın hükmünden kurtulamazlar.**"*⁷⁷

j) Garip veya Eskimiş Kullanılışlara yer verme

Zümer 11-12: [وَأُوتِيتُ لِأَنَّ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ]

⁶⁸ Y. N. Öztürk, Diyanet, A. Bulaç, C. Yıldırım, A. Fikri Yavuz, Elmalılı, Ö. N. Bilmen

⁶⁹ Diyanet, Diyanet Vakfı.

⁷⁰ H. B. Çantay.

⁷¹ A. Fikri Yavuz.

⁷² S. Ateş, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

⁷³ S. Yıldırım.

⁷⁴ H. B. Çantay, A. Fikri Yavuz, Ö. N. Bilmen, S. Ateş.

⁷⁵ Diyanet Vakfı, S. Yıldırım.

⁷⁶ Elmalılı, H. B. Çantay, A. Fikri Yavuz, Diyanet, S. Ateş, Y. N. Öztürk, Diyanet Vakfı, C. Yıldırım, A. Bulaç.

⁷⁷ S. Yıldırım, Ö. Dumlu – H. Elmalı.

"De ki: "Ben Allah'a O'nun dininde ihlâs edici olarak ibadet etmemle emr olundum."⁷⁸

"De ki: "Ben, Allah'a O'nun dininde ihlâs sahibi olarak ibadet etmekle emr olundum. Ve Müslümanların ilki olmakla emr olundum."⁷⁹

"De ki: "Bana, dini yalnız Allah'a özgüleyerek O'na ibadet/kulluk etmem emredildi."⁸⁰ şeklindeki çevrilerin yerine şöyle denilebilir:

"De ki: 'Bana, din ve ibadetimi yalnız Allah'a has kılarak gönülden O'na kulluk etmem emredildi. De ki: Rabbime isyan ettiğim takdirde müthiş bir günün azabından endişe ederim."⁸¹

Nisâ 21: [وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنُ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا]

Boşanma halinde verilen mehri, kocanın karısından geri almasını men eden âyet şu şekillerde çevrilmiştir:

"Onu nasıl alırsınız ki birbirinizle birleşip katıldınız."⁸²

"Onu nasıl alırsınız ki birbirinize katılmıştınız."⁸³

"Onu nasıl alırsınız ki birbiriniz'le derinden derine kaynaşmıştınız."⁸⁴

"Onu nasıl alırsınız ki birbirinize geçmiş (içli dışlı olmuş) idiniz."⁸⁵

"Onu nasıl alabilirsiniz ki, birbirinize karılıp katıldınız, bir yastığa baş koydunuz."⁸⁶ şeklindeki meâllerden son ikisi âyetteki efda ba'dukum ila ba'd cümlesini karşılayan Türkçe deyimini kullandıklarından mânâyı daha uygun tarzda nakletmektedir.

Kâriâ 3: [وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ] "O felaket kapısını çalacak (kıyametin dehşet ve azametini) sana bildiren nedir?"⁸⁷ Türkçe bakımından şimdi biraz eskimiş olan bu ifade yerine:

⁷⁸ H. B. Çantay, Elmalılı, A. Bulaç, C. Yıldırım.

⁷⁹ A. Fikri Yavuz.

⁸⁰ Y. N. Öztürk.

⁸¹ S. Yıldırım.

⁸² A. Fikri Yavuz.

⁸³ Diyanet.

⁸⁴ Y. N. Öztürk.

⁸⁵ S. Ateş.

⁸⁶ S. Yıldırım.

⁸⁷ H. B. Çantay, Elmalılı, Ö. N. Bilmen, Y. N. Öztürk.

"O felaket kapısını çalacak kariayı sen nereden bileceksin ki? O gün insanlar uçuşan kelebekler gibi şuraya buraya fırlatılır. Dağlar atılmış yüne döner."⁸⁸

Tarık 2: [وَمَا أَذْرَاكَ مَا الطَّارِقُ] "Tarık'ın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?"⁸⁹ yerine "Nereden bileceksin?"⁹⁰ veya "Tarık nedir bilir misin?"⁹¹ denilebilir.

k) Lisan ve Mantık Yönünden Boşluklar Bulunması

Saffat 103: [فَلَمَّا أَشْلَمْنَا وَتَلَّهَ لِلْجَبِينِ] Hz. İbrahim (a.s.), oğlunu kurban etmek üzere, şakağı üzerine yatırmıştı.⁹² Alnı üzerine yatırdığını söylemek⁹³, **ense-sinden boğazlamak** üzere bir hazırlık yapma anlamına gelir. Halbuki âyette geçen cebin alın değil, **şakak** anlamına gelir.

Yunus 78: [قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفِتْنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ بِمُؤْمِنِينَ] Hz. Mûsâ (a.s.)'ın muhalifleri, onun ve kardeşinin Mısır'da⁹⁴ liderlik peşinde koştuklarını iddia ediyorlardı. Dolayısıyla âyetteki arz kelimesini "ülke" diye çevirmek gerekir. Bu kelime **yeryüzü** şeklinde çevrilirse⁹⁵ burada kelimedenden bütün dünya anlaşılır.

Hud 21: [أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ] "Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti." ⁹⁶ âyetinde hem "uydurulan şeyler", hem de "kendilerinden kaybolma" tabirleri muğlâktır. Bu âyette, Allah'a ortak koşulup ortalıktan kaybolan şeyler, putlardır. Oysa gerek nakl ettiğimizden, gerek şu ifadeden bu mânâ anlaşılmamaktadır: "İftira için kullandıkları şeyler de kendilerini bırakıp kaybolmuşlardır."⁹⁷ Bunların yerine: "Uydurdukları tanrılar da ortalıkta görünmez olmuşlardır" ⁹⁸

⁸⁸ Diyanet Vakfı, S. Yıldırım.

⁸⁹ H. B. Çantay.

⁹⁰ Diyanet Vakfı.

⁹¹ S. Yıldırım.

⁹² S. Yıldırım, Y. N. Öztürk.

⁹³ H. B. Çantay, Diyanet, S. Ateş, Diyanet Vakfı, B. Sadak, A. Bulaç, C. Yıldırım.

⁹⁴ H. B. Çantay, S. Yıldırım, Y. N. Öztürk.

⁹⁵ Diyanet, A. Fikri Yavuz, S. Ateş, Diyanet Vakfı, A. Bulaç, C. Yıldırım, Ö. N. Bilmen, B. Sadak.

⁹⁶ S. Ateş, Diyanet Vakfı.

⁹⁷ Y. N. Öztürk.

⁹⁸ S. Yıldırım.

Hud 110: [وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ] "Rabbinden bir kelime önceden gelmiş olmasaydı, aralarında iş mutlaka bitirilirdi. Onlar bunun hakkında kafaları karıştıran bir kuşku içindedirler." ⁹⁹

Bu meâlde de, "önceden gelen kelime", "bitirilen iş", "kuşku" kavramları hep belirsizdir. Benzeri belirsizlik başka birçok meâlde de vardır. ¹⁰⁰ Âyete şöyle anlam verilebilirdi:

"Şâyet Rabbinin, insanlara mühlet verme vaadi olmasaydı, elbette haklarında nihaî hüküm verilmiş, iş bitirilmiş olurdu. Bu gerçeğe rağmen, senin halkın hâlâ, Kur'ân'dan ve hükmedilen azaptan yana şiddetli bir şüphe içindedir." ¹⁰¹

1) Konuşma Üslubuna Dikkat Edilmemesi

Kur'ân-ı Kerim, birçok yerde kişiler arasında geçen konuşmalar nakleder. Bunları yazı üslubu ile çevirmekten ziyade, konuşma üslubundaki canlılığı ve hareketi yansıtacak tarzda çevirmeğe gayret göstermek iyi olur.

Yusuf 18: [قَالَ بَلْ سَأَلْتُمْ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَبِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ] "Yakub: "Sizi nefsiniz bir işi yapmaya sürükledi..."¹⁰² yerine şöyle demek daha tercihe şayan olabilirdi:

"Hayır!" dedi, Yakub, nefisleriniz sizi aldatmış! Artık bana düşen, güzelce sabr etmektir.¹⁰³

Taha 71: [قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرٌ كُفُّمَ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ] Bu âyet şöyle çevrilmiştir: "(Fir'avn) dedi: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Şübhesiz ki o, size sihri öğreten büyüğünüzdür." ¹⁰⁴ Bu âyet için aşağıdaki çevirinin, hitaptaki canlılığı daha iyi yansıtacağını düşünüyorum:

"Ya! Dedi Firavun, Benden izin çıkmadan ona inandınız ha! Demek, size sihri öğreten ustanız oymuş!" ¹⁰⁵

⁹⁹ Y. N. Öztürk.

¹⁰⁰ Diyanet, A. Fikri Yavuz, Diyanet Vakfı, S. Ateş, Elmalılı, Ö. N. Bilmen.

¹⁰¹ S. Yıldırım.

¹⁰² Diyanet, S. Ateş, B. Sadak.

¹⁰³ S. Yıldırım.

¹⁰⁴ H. B. Çantay, keza A. Fikri Yavuz, Diyanet, S. Ateş, Diyanet Vakfı, Y. N. Öztürk buna yakın tercüme etmişlerdir.

¹⁰⁵ S. Yıldırım.

m) Bazı Zarfların Kullanılması

Yusuf 15: [وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ] Bu âyet şöyle çevrilmiştir: “*And olsun ki sen onların bu işlerini onlar, (işin) farkına varmadan kendilerine haber vereceksin diye vahy ettik.*”¹⁰⁶

Diğer bazı meâller de¹⁰⁷ buna yakın tarzda çevirmişlerdir. Bunların yerine şöyle demek tercih edilebilir:

“*Zamanı gelecek, onların hiç hatırlarına gelmediği bir sırada, kendilerine yaptıkları bu işi hatırlatacağsın.*”¹⁰⁸

Kehf 26: [أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ]. Allah Teâlâ'nın görüp işitmesinin insanı hayran bırakacak derecede muazzam olduğunu taaccüb kipiyle bildiren bir âyet şöyle çevrilmiştir: “*O'nun görmesi de, işitmesi de şayan-ı hayrettir.*”¹⁰⁹

Oysa burada “öyle!” zarfı kullanılarak, taaccüb sigasının işlevi daha belirgin bir ifade ile gösterilebilirdi: “*O, öyle güzel görür, öyle güzel işitir ki!*”¹¹⁰

n) Terk edilmiş Hitap Şekillerini Kullanma

Hitaplarda bazen eskimiş, dolayısıyla günümüzde garip karşılanan ifadeler bulunmaktadır.

Lokman 13: [يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ]

“*Oğulcağızım, Allah'a ortak koşma!*”¹¹¹ Bazıları da *Ey Oğulcuğum!*¹¹²

Lokman 16: [يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ]

“*Oğulcağızım, hakikat (yaptığın iyilik veya kötülük) bir hardal tanesi kadar olsa dahi (...) Allah, onu getirir.*”¹¹³

Bunun yerine “*Evladım!*”¹¹⁴ veya “*Yavrucuğum!*”¹¹⁵ denilmesi daha iyi olur.

¹⁰⁶ Diyanet Vakfı.

¹⁰⁷ Diyanet, S. Ateş, A. Fikri Yavuz, Y. N. Öztürk.

¹⁰⁸ S. Yıldırım.

¹⁰⁹ Diyanet Vakfı.

¹¹⁰ S. Yıldırım.

¹¹¹ H.B.Çatay, Diyanet, C. Yıldırım.

¹¹² Y. N. Öztürk, B. Sadak.

¹¹³ H. B. Çantay.

Meryem 42., 43., 44. ve 45. âyetlerdeki يَا أَبَتِ نidaları peş peşe dört yerde "Ey babam!"¹¹⁶ diye çevrilmiştir.

Bunun yerine birçok yazar gibi "Babacığım!" hitabını tercih etmek gerekir.

o) Bazı Çokluk Şekillerinin aynen Tercümesi gerekmez

Yusuf 17: [وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ] "Biz doğru söyleyenler olsak da (biliyoruz ki) sen bize inancı değilsin."¹¹⁷

"Biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın."¹¹⁸ gibi âyetlerde geçen çoğul şeklini Türkçede belirtmek şart değildir. Nitekim şöyle demek daha uygun olabilir: "Biz doğru söylesek de sen bize inanmayacaksın."¹¹⁹

Yusuf 20: [وَكَاثُوا فِيهِ مِنَ الرَّاهِدِينَ]

"O'na fazla rağbet gösterenler değillerdi."¹²⁰ yerine "O'na zaten değer vermemişlerdi."¹²¹ denilebilirdi.

Duhan 5: [أَفْرَأَ مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ] "Çünkü biz, peygamber gönderenleriz."¹²² yerine "Biz, peygamberler göndermekteyiz"¹²³ veya "Çünkü Biz, hep resuller göndermekteyiz."¹²⁴ denilebilirdi.

p) İsm-i Tafdilînin Tercümesinde Dikkat Eksikliği

Kehf 44: [لَهُنَالِكِ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا] "O (Allah) mükâfatça da hayırlıdır, akıbetçe de hayırlıdır."¹²⁵ şeklindeki çeviride mânâ müphemdir. Hatta "Allah'ın akıbetinin hayırlı olduğu" gibi yanlış bir anlam çıkarmaya da

¹¹⁴ S. Yıldırım.

¹¹⁵ Diyanet Vakfı.

¹¹⁶ H. B. Çantay, A. Fikri Yavuz.

¹¹⁷ H. B. Çantay.

¹¹⁸ H. B. Çantay.

¹¹⁹ Diyanet, S. Ateş, S. Yıldırım.

¹²⁰ Y. N. Öztürk.

¹²¹ Diyanet Vakfı, keza A. Fikri Yavuz, S. Ateş, Diyanet.

¹²² A. Fikri Yavuz.

¹²³ Diyanet Vakfı.

¹²⁴ S. Yıldırım.

¹²⁵ H. B. Çantay, A. Fikri Yavuz, Ö. N. Bilmen, A. Bulaç, B. Sadak.

müsaittir. Bunun yerine: “*En iyi mükâfatı da, en güzel akıbeti de veren O’dur.*” demek daha uygundur.¹²⁶

r) Âyetler Arasında İrtibat Kopukluğu

Karine ile anlaşıldığı için hazfedilen (gizlenen) kısım Türkçeye çevrilirken bazı bağlaçlar kullanmak sûretiyle açığa çıkarılabilir ve irtibatsızlık giderilebilir. Tefsirler, genellikle bu mânâlara yer verirler. Bu mânâlar meâle konulmadığı takdirde boşluk ve kopukluk ortaya çıkar. Meselâ,

Hud 20: [يُضَاعَفْ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ] “Azap onlara kat kat verilir; işitemezler ve göremezlerdi.”¹²⁷. Bu âyette **azabın sebebi** karine ile anlaşılıp meâle yerleştirilmelidir: “*Çünkü gerçeği işitmeye tahammül edemiyorlar ve onu göremiyorlardı.*”¹²⁸

Gelecek dört âyet meâli arasında irtibat kurmak zordur:

Şuara 4: [إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ] “Dilesek onların üzerine gökten bir mucize indiririz de boyunları ona eğilir. (inanırlar)”

Şuara 5: [وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرِ مِنْ الرُّحْمَنِ مُخَدَّبٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ] “Rahman’dan onlara hiçbir yeni zikir (uyarı) gelmez ki mutlaka ondan yüz çevirici olmasınlar”

Şuara 6: [فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءٌ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ] “Yalanladılar, ama alay edip durdukları şeyin haberleri yakında kendilerine gelecektir.”¹⁶⁶

Şuara 7: [أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَيْمَ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ] “Yere bakmadılar mı? Orada her çeşit güzel çifti bitirmişiz.” Oysa 5. âyet meâlinin başına “**fakat**”, 6.’ya “**nitekim**”, 7.’ye “**peki**” bağlaçları yerleştirilince bu boşluklar kalmaz. Yani âyetlerin çevirileri şöyle olabilir:

1– Eğer dileseydik onlara gökten öyle bir mucize indirirdik ki onun karşısında ister istemez boyun bükülerdi.

2– (Fakat Biz bunu istemedik.) Bu sebeple, ne zaman onlara Rahman’dan yeni bir mesaj gelse, mutlaka ona arkalarını dönüp uzaklaşırlar

¹²⁶ S. Yıldırım.

¹²⁷ Diyanet, Y. N. Öztürk.

¹²⁸ S. Ateş, Diyanet Vakfı, S. Yıldırım.

3– Nitekim işte bu mesajı da yalan saydılar; ama alay edip durdukları Kur'ân'ın bildirdiği olaylar, yakında başlarına gelince, alay etmenin ne demek olduğunu anlayacaklardır.

4– Peki bunlar yeryüzüne, orada her güzel çiftten nice nebatlar yetiştirdiğimize hiç bakmıyorlar mı?¹²⁹

Sonuç olarak, Türkçe'yi düzgün kullanmak ve Türkçe'nin imkânlarını değerlendirmek bakımından meallerimizi hazırlayanların yapacakları ciddi çalışmalar vardır. Türkçedeki üslup özelliklerini daha iyi kullanma ve çağdaş edebî zevki tatminde daha başarılı olma halinde, Kur'ân-ı Kerim meâllerinin okunma ve –daha önemlisi– onlardan yararlanma nisbetinin artacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.¹³⁰

3– Esbab-ı Nüzûlden İstifade Etme İmkânı

Halkımızın Kur'ân-ı Kerim tefsiriyle irtibatını geliştirmede âyetlerin indiriliş sebeplerinden, daha hoşuma giden bir tabirle “geliş kıssaları”ndan yeterince istifade edemediğimiz kanaatindeyim. Âyetlerin geliş kıssaları, indiriliş ortamları oldukça dikkat çekicidir. Zira o âyetlerin gelmesinden önce, toplumun çoğunun haberdar olduğu bir hadise söz konusudur. O hadise hakkında insanlar büyük bir merak ve ilgi ile çözüm beklemektedirler. Tam bu şiddetli ihtiyaç raddesinde gelen çözüm âyeti, derhal hafızalara alınmaktadır. Hafızalarda kayd edilen kişiler, yerler ve konular kolay kolay unutulmazlar. Böylece âyet, gönderildiği muayyen ortamına yerleştirilince, onun mânâsı, maksadı ve ihtiva ettiği hüküm de daha kolay bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bu hususta örnekler hayli fazla olup biz burada birkaç tanesini zikr edeceğiz.

1– Mâide 43: [وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التُّورَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا [أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ]. Bu âyet hakkında başka nüzûl sebebi de rivâyet edilmekle beraber İbn Kesir şöyle der: Doğrusu bu âyet zina eden iki Yahudi hakkında

¹²⁹ S. Yıldırım.

¹³⁰ S. Yıldırım, *Türkçenin imkânlarını kullanma yönünden Kur'ân Meâlleri hakkında bir değerlendirme*, Kur'ân Meâlleri Sempozyumu, 2/341, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2010.

nâzil olmuştur¹³¹. Sonra Buhârî, Müslim ve diğer hadis kitaplarından bu konudaki hadisleri nakl eder.

Abdullah İbn Ömer şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e zina etmiş bir Yahudi erkek ile bir Yahudi kadın getirildi. Bunun üzerine Resûlullah kalkıp onların Beytu'l-Midras'larına gitti. Onlara: "Tevrat'ta zina eden hakkında hangi hükmü buluyorsunuz?" diye sordu¹³². "Yüzlerine kara çalar deveye bindirip dolaştırarak teşhir ederiz" diye cevap verdiler. Hz. Peygamber: "Doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirin!" deyince getirip okudular. Okuyan genç bir süre okuyup recm âyetine gelince elini recm âyeti üzerine koydu. Onun önünü ve sonrasını okudu. Hz. Peygamber ile beraber bulunan Abdullah İbn Selam (r.a.): "Ya Resûlellah, söyle ona, elini kaldırsın" dedi. O elini kaldırdı. Altından recm âyeti çıktı. Hz. Peygamber buna göre hükmü etti ve recm edildiler"¹³³.

Ebu Davud'un Sünen'indeki rivâyetlerden başka bazı ayrıntılar da öğrenmekteyiz. Bunlardan biri de zina fiili sırasında gözleriyle gören dört şahidin çağırılıp şahitliklerinin alınmasıdır¹³⁴.

Bir Yahudi grubu, kendi cemaatlerinden zina eden bir erkele bir kadını Hz. Peygamber (s.a.v.)a getirip cezalandırmasını istiyorlar. Efendimiz olaydaki hinliği sezip¹³⁵ kendi hukuklarındaki hükmü ikrar ettirmek üzere kalkıp onların dinî mercilerine gidip soruyor. Onların verdikleri bilgi hakkında kuşkulunup "Tevrat'ı getirin, okuyun!" diyor. Okuyan din bilgini el çabukluğuyla recm hükmünü gizliyor. Allah'tan, Peygamberimizle beraber gelenler arasında ihtida etmeden önce Tevrat âlimi olan Abdullah İbn Selam var. "Elini satırın üstünden çeksın" deyince iş açığa çıkıyor. Onlarda olan dört şahit uygulamasına binaen şahitleri istiyor. Her biri bizzat gözleriyle gördüğünü söyledikten sonra hükmü uyguluyor. Sonra Hz. Peygamber, gizlenerek iptal edilen bu İlâhî hükmü ortaya çıkardığını belirtiyor. Bütün bunlar öyle somut resimlerdir ki, bir kere dinleyen bile hemen hemen fotoğrafın

¹³¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Mısır, Daru's-Şa'b, tsz, 3/107 vd.

¹³² Hz. Peygamber'in sorması onlardan hükmü öğrenmek veya yaptıklarını taklid için değildi. Onları kendi kitaplarındaki hüküm ile bağlamak için idi.

¹³³ Sahihu Müslim, Hudud 6, Hadis no: 26.

¹³⁴ Sünenü Ebi Davud, Hudud, Hadis no. 4449 – 4452.

¹³⁵ Kendisi recim hükmü verseydi, onu çok ağır bir ceza iddiasıyla dile dolayacaklardı. Recim hükmü vermese, ilahi hükmü bilmediğine, peygamberlik iddiasının batıl olduğuna bir delil yapacaklardı. Peygamber Efendimiz nübüvvet fetanetiyle, kendi dinî mercilerinin hükmü açıklamasını sağladı.

bütün karelerini hatırında tutar, unutmaz. Bu hadise hakkındaki âyetlerin metinlerini de ezberlemesi kolay olur: "Kul fe'tu bittevrati fetluha in kuntum sadikin"

2- Âl-i İmran 188: [لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا] [تَحْسَبِيَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ]. Mervan İbn Hakem mabeyin görevlisi Rafi'e: "Kalk, İbn Abbas'a git ve benden taraf şöyle sor: "Yaptığı şeylerden memnun olan, yapmadığı bazı güzel şeylerden ötürü övülmekten hoşlanan herkes cehennem azabına uğrayacaksa, hepimiz cehennemini boyladık demektir?" İbn Abbas (r.a.) şöyle cevap verdi: "Bu âyetteki hüküm başkasıyla ilgilidir, sizinle değil. Şöyle ki: Bir defasında Resûlullah (s.a.v.) Yahudi bilgileri çağırıp onlardan bir şey sordu. Onlar gerçeği söylemeyip ona başka bir şey bildirdiler. Üstelik onu bilgilendirmelerinden ötürü teşekkür ve sena beklediler, bu kurgularını kendileri de beğenerek ferahlandılar. Sonra İbn Abbas: "Vaktiyle Allah, Ehl-i Kitap'tan"Kitabı mutlaka insanlara açıklayıp anlatacağımız, onu asla gizlemeyeceksiniz!" diye teminat almıştı. Fakat onlar bu ahdi önemsemeyerek kulak ardı ettiler, onu az bir bahaya sattılar. Bakın ne kötü bir alış veriş! Yaptıklarından ötürü sevinen, yapmadıkları işlerden dolayı övülmek isteyen kimselerin sakın azaptan yakayı kurtaracaklarını sanma! Çünkü onlara o can yakıcı azap vardır"¹³⁶.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in Yahudilere, az önce bildirdiğimiz kabilden soruları olmuştu. Burada geçen soru belki az önce geçen zina hükmü ile de ilgili olabilir. Bu hadise de daha önceki gibi fotoğraf kareleri halinde dinleyenin hafızasına kaydedilir: İnsanın bariz zaafalarını ortaya çıkaran psikolojik bir tahlil var âyette. Halife Mervan etkileniyor ve telaşa kapılıyor, adam gönderip Kur'ân tefsirindeki derin bilgisi ile tanınmış meşhur sahabe İbn Abbas'a soruyor, o esbab-ı nüzûle dayanarak onu ferahlandıracak bir tefsir yapıyor. Bilgilerine başvuru Musevî âlimleri, doğru hükmü gizliyor, fakat cevap vermiş görünüyor, kurgularından memnun sinsi sinsi, muhataplarını aldatmalarından ötürü içten içe sevinip, üstelik danışmanlık verdiklerinden dolayı da minnet edip teşekkür bekliyorlar vs.

Bunlar hemen hafızaya alınıp kolay kolay unutulmazlar.

3-Bakara 245 [مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللهَ قرضًا حسنًا فيضاعفه له أضعافًا كثيرةً والله يقرضُ وييسرُ] [وإليه ترجعون]. Abdullah İbn Mes'ud (r.a.) şöyle demiştir: Bu âyet indirilince

¹³⁶ Âl-i İmran 187-188; Buhârî, Sahih, Tefsir Âl-i İmran sûresinin tefsirinde.

Ebu'd-Dehdah el-Ensarî (r.a.) ile Resûluallah (s.a.v.) arsında şöyle bir konuşma gerçekleşir:

- Allah bizden ödünç mü istiyor ya Resûlellah?
- Evet ya Eba'd-Dehdah!
- Elini bana uzatır mısın?

Sonra Hz. Peygamber'in uzattığı elini tutarak:

- Ben de falan hurma bahçemi Rabbime ödünç verdim!

O hurmalığında altı yüz hurma ağacı vardı. Ayrıca hanımı Ümmü Dehdah ile ailesi de orada oturuyorlardı. Sonra Ebû Dehdah gidip hanımına seslendi. O da:

- Buyur efendi!

- Haydi, buradan çıkıyoruz. Çünkü bu bahçeyi Rabbime ödünç verdim.¹³⁷

Fahreddin Râzî bu hadiseyi İbn Abbas'tan şöyle nakl eder: Bu âyet Ebû Dehdah hakkında nâzil olmuştur. O:

- Ya Resûlellah! Benim iki bahçem var, onlardan birisini Allah yolunda tasadduk etsem, bana cennette onun iki misli verilir mi? Hz. Peygamber:

- Evet.
- Hanımım da benimle birlikte olur mu?
- Evet.
- Çocuklarım da benimle beraber olacak mı?
- Evet.

Bunun üzerine Ebû Dehdah en güzel bahçesini tasadduk eder. Bu bahçe Huneyniyye diye isimlendirilmiştir. İbn Abbas anlatmaya devam ederek şöyle der: Ebû Dehdah bundan sonra çoluk-çocuğunun yanına döner. Onları, bağışladığı bahçede bulur. Bahçenin kapısında durur ve bahçeyi tasadduk ettiğini anlatınca hanımı: "Allah alış-verişini mübarek etsin" der. Hep beraber bahçeden çıkar ve bahçeyi teslim ederler. Bundan dolayı Hz.

¹³⁷ İbn Kesir, bu âyetin tefsirinde İbn Ebi Hatim ve İbn Mirdeveyh'ten. Heysemî, *Mecmau'z-zevaid*'de ayrıca EbuYa'la, Taberânî ve Bezzar'a da nisbet eder (3/113 ve 9/324).

Peygamber onun hakkında sık sık şöyle derdi: “Cennette Ebû Dehdah’ın köklerini yere salmış nice iri hurma ağaçları vardır!”¹³⁸

Bu âyetin geliş kıssası da çok müşahhas, aynı zamanda insanî sıcak duygularla dolu kareler içermektedir: Sahabi Ebû Dehdah, Allah Teâlâ’nın “Allah’a güzelce ödünç veren var mı?” teşvikini duyar duymaz başlıca mal varlığı olan büyük hurmalığını bağışlamak ister, ama Rabbine verdiği bu ödünçü O’nun adına Resûlü’nün eline koyar, hanımının ve çocuklarının da yanında olmalarını sağlamak ister, söz verdikten sonra derhal bahçesine gidip: “Hanım, burayı Rabbime ödünç verdim, haydi taşıyoruz!” deyince o mübarek hanımı: “Çok iyi etmişsin, Allah alış – verişini mübarek eylesin” der. Bu canlı örnekler hafızalara, kolay kolay çıkmayacak şekilde yerleşen, ayrıca terbiye ve irşad özelliği de olan kıssalardır. Bu kıssa ile birlikte “Men ze’llezi yukridullahe kardan hasenen fe yüdaifehu lehu ed’afen kesire” âyetini ezberlemek çok koay olur.

Bu âyetin nüzûl sebebi olarak bir de şu hadise bildirilir: Ebû Osman en-Nehdi şöyle dedi: Ebû Hüreyre’ye varıp: “Sen hasenenin (sevabın) milyon misli artırılacağını söylemişsin, doğru mu?” dedim. O şöyle cevap verdi: “Ben sana bundan daha fazla hayret edeceğin bir şey söyleyeyim: Resûlullah (s.a.v.)ın öyle dediğini işittim: “Allah, haseneyi iki milyon misli artırır”¹³⁹

4- Âl-i İmran 92: [لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ]

Bu âyet-i kerime nâzil olduğu zaman Ebû Talha (r.a.): “Ya Resûlellah, Medine’de benim duvarla çevrili bir hurmalığım var. Mallarım içinde en çok hoşuma giden odur. Onu Allah yolunda tasadduk edeyim mi?” deyince Resûlullah: “Aferin sana! Kârlı ticaret işte budur! Sen onu akrabalar arasında taksim edersen daha iyi olur” buyurdular. Bunun üzerine Ebû Talha: “Böyle yapacağım” dedi ve onu akrabalarına taksim etti. Yine rivâyet olunduğuna göre Ebû Talha bu bahçeyi Hassan İbn Sabit ile Ubey İbn Ka’b (r.a.) ya taksim etmiştir.¹⁴⁰

5- Ebu Hureyre’den: Müslümanlardan biri ile bir Yahudi tartıştılar. Yahudi yemin ederken: “Mûsâ’yı bütün insanlara üstün kılan Allah adına

¹³⁸ *Tefsir-i Kebir (Mefatihul-Gayb)* tercümesi, 5/328, bu âyetin tefsirinde, Ankara, Akçağ Yay. 1989.

¹³⁹ İmam Ahmed, Müsned, 2/296; İbn Kesir.

¹⁴⁰ İmam Ahmed, Müsned, 3/141; F. Râzî, *Tefsir-i Kebir* tercemesi, 6/465; İbn Kesir, 2/60.

yemin ederim ki (...) dedi. Müslüman Yahudiyi tokatlayıp şöyle dedi: "Ey habis! Hz. Muhammed'e (s.a.v.) de mi üstün kıldığını iddia ediyorsun?", Yahudi gelip onu Resûlullah'a şikâyet etti. Hz. Peygamber buyurdu ki: "Beni diğer peygamberlerden üstün tutmayın! Zira kıyamet günü bütün insanlar ölecekler. İlk ayılan ben olacağım ve bakacağım ki Mûsâ yanımda, Arş-ı İlahînin ayaklarına tutunmuş. Artık bilemiyorum, benden önce mi ayıldı, benden sonra mı ayıldı? Yahut Tur hadisesindeki baygınlık sebebiyle mi ödüllendirildi? Sakın nebiler arasında üstünlük iddiasında bulunmayın!"¹⁴¹

4- Toplumda Yaygın Âyetlerden İstifade

Halkımızın Kur'ân tefsiri ile irtibatını kurmada istifade edilecek bir kaynak da ülkemizde içtimâî hayatta yayılmış, cami, medrese, çeşme gibi sanat eserlerinde yazılmış veya şifa, bereket, dua âyetleri gibi yaygın olan âyet-i kerimelerdir¹⁴². Bu hususta insanların bir hazırlıkları, bir alt yapıları olduğundan onlara ilgi duymaları ve ezberlemeleri daha kolay olacaktır. Ez-cümle:

Tevbe 18: [إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ]

"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'ı ve ahireti tasdik eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden çekinmeyen müminler bina edip şenlendirir. İşte onlar cennete ve bütün muratlarına kavuşmayı umabilirler"

Nisâ 103: [إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا]

"Çünkü namaz, belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır"

Bakara 149: [قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ]

"Sen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir!"

Zümer 9: [هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَغْلُمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَغْلُمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَبْصَارِ]

¹⁴¹ Buhârî, Tevhid, 31 ve Enbiya, 31; Müslim, Fedail, 160; İbn Kesir, Sahihey'n'den; Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*, 2/297-298, İstanbul, Yeni AkademiYay, 2006.

¹⁴² Türk kültüründe özellikle atasözlerinde ve sanat eserlerinde sık sık yer verilen bu âyet ve sûreler müstakil olarak çalışılmıştır: Murat Sülün, *Türk Toplumunun Kur'ân-ı Kerim Kültürü*, İstanbul: Ayışığı, 2005; a.mlf., *Sanat Eserine Vurulan Kur'ân Mührü*, İstanbul: Kaynak, 2006.

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akl-ı selim sahipleri düşünüp ibret alır”

İsra 36–37: [وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا وَلَا [تَمْشِي فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا]

“Bilmediğin şeyin peşine düşme! Çünkü insanlar; kulak, göz ve kalb gibi azalarını nasıl kullandıklarına dair sorguya çekileceklerdir” “Hem kibirli kibirli yürüme! Ne yeri yarabilirsin, ne de dağların boyuna erişebilirsin”

Âl-i İmran 185: [كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُخْرِحَ عَنِ النَّارِ [وَأَدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ]

“Her canlı ölümü tadacaktır. Siz ey insanlar, çalışmalarınızın ücretini ancak kıyamet günü tam bir şekilde alacaksınız. Ovakit kim ateşten uzaklaştırılıp cennete yerleştirilirse, işte o muradına ermiştir. Yoksa bu dünya hayatı aldatici ve geçici bir zevkten başka bir şey değildir”

Halk arasında Şifa âyetleri adıyla bilinen bir takım âyetler vardır. Onların da tefsir edilmesi insanların ilgisini celb eder. Bunlardan ikisini zikr edelim:

İsra 82: [وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا]

“Biz Kur’ân’ı müminlere şifa ve rahmet olarak indiririz. Ama o, zâlimlerin ise sadece ziyasını artırır”

Fussilet 44: [قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى [أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ]

“De ki o iman edenler için hidâyet ve şifadır. Ama iman etmeyenlerin kulaklarında ağırlıklar vardır. Kur’ân onlara kapalı ve karanlık gelir”

Halk arasında nazara karşı okunan dua olarak bilinen âyet de, en yaygın olup her tarafta yazılıp okunan şu âyettir:

Kalem 51–52: [وَإِن يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ [وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ] “O kâfirler Zikr’i (Kur’ân’ı) işittikleri zaman hırslarından neredeyse seni bakışlarıyla kaldıracak, âdeta gözleriyle yiyecekler. Hâlâ da o “Delinin teki!” derler. (Kur’ân’ın hiç delilikle ilgisi mi olur) O olsa olsa, sadece bütün insanlara bir derstir”

Bazı âyetlerin okunmasında büyük sevap ve feyiz olduğu bildirilmiştir. İnsanları teşvik için bunları hatırlatarak ilgili âyetlerin tefsirlerine ilgi çekmek kolaylaşır. Ezcümle:

Bakara 285–286: [آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَآيَاتِهِ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ] *“Peygamber Rabbi tarafından kendisine ne indirildiyse ona iman etti, mü’minler de! Onlardan her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etti. “O’nun resullerinden hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz” dediler ve eklediler: “İşittik ve itaat ettik ya Rabbena, affını dileriz, dönüşümüz Sanadır”*

Allah hiç kimseyi güç yetiremeyeceği şekilde yükümlü tutmaz. Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği fenalık da kendi aleyhinedir.

“Ya Rabbena! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma! Ya Rabbena! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ya Rabbena! Takat getiremeyeceğimiz şeyleri bize yükleme! Affet bizi, lütfen başısla kusurlarımızı, merhamet buyur bize. Sen’sin Mevlamız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize!”

Bu iki âyetin fazileti müteaddit hadis-i şeriflerde bildirilmiştir:

Abdullah İbn Mes’ud (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)ın şöyle dediğini nakl etmiştir: Kim geceleyin Bakara sûresinin son iki âyetini okursa, ona yerterler¹⁴³. Şârihler bundan maksadın, “şerlerden ve istenmeyen durumlardan korurlar” olduğunu ildirirler¹⁴⁴.

Ebu Zer (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)ın şöyle dediğini nakl etmiştir: “Bakara sûresinin son kısmı bana Arş-ı İlahînin altındaki bir hazineden verildi. Benden önceki hiçbir peygambere bunun benzeri verilmedi”¹⁴⁵.

Nu’mân İbn Beşir (r.a.) H. Peygamber (s.a.v.) dan şu hadisi nakl etmiştir: “Allah Teâlâ gökleri ve yeri yaratmadan iki bin sene önce bir kitap yazdı. Ondan iki âyet indirip Bakara sûresinin sonuna yerleştirdi. Bunlar bir

¹⁴³ Buhârî, Fedailu’l-Kur’ân 10; Müslim, Müsafirin 255; Tirmizî, Sevâbu’l-Kur’ân 4; Ebû Davud, Ramadan 9.

¹⁴⁴ M. Fuad Abdülbaki, Sahihu Müslim, Müsafirin, 255 şerhinde.

¹⁴⁵ İmam Ahmed, Müsned, 5/151.

evde üç gece okunursa Şeytan oraya yaklaşamaz"¹⁴⁶. el-Hakîm de bu hadisi rivâyet edip "Müslim'in şartlarını taşımaktadır, fakat Sahihey'n sahipleri kitaplarına koymamışlardır" der.¹⁴⁷

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا
هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ
[النَّبِيُّ الْمَفْصُورُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْخُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ]

Ma'kil İbn Yesar (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediğini nakl etmiştir: "Kim sabahleyin üç kere Eûzü billahi's-semi'i'l-âlimi mine's-şeytani'r-racim dedikten sonra Haşr sûresinin son üç âyetini okursa Allah onun için yetmiş bin melek müekkel kılar, onlar akşama kadar onun için dua ederler. Şâyet o gün vefat ederse şehid olarak ruhunu teslim eder. Kim aynı şeyi akşam vakti yaparsa, yine aynı dereceye mazhar olur"¹⁴⁸

Hakkında makbul ve muteber fezail haberleri bulunması halinde bunları kitaplar, vaaz ve medya vasıtasıyla yapılan sohbetlerde duyurmaya ihtimam göstermelidir. Zira bu mükâfatlar, okuyanlara büyük bir motivasyon kaynağı olmaktadır. Ben şahsen birçok kişi biliyorum ki bunları söylediğimde: "Neden şimdiye kadar bildirmediniz?" diye hayıflanmıştır. Nedense akademisyen din hocalarımız sevap ve fezailden bahs etmeye pek istekli görünmüyorlar. Meselâ, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geniş kitle için hazırlatıp yayınladığı Kur'ân Yolu tefsirinde Haşr sûresinin sonu hakkındaki hadis alınmamıştır. Bakara sûresinin sonu hakkındaki on kadar hadisten sadece bir tanesi alınmakla mesele geçiştirilmiştir.

5- Kur'ân'ın muhtevası hakkında ilgi uyandırmak

Kur'ân-ı Hakîm'in, tasavvurların üstünde çok zengin bir muhtevası vardır. Buna dikkat çeken âlimler "Sana bu kutlu Kitabı indirdik ki her şeyi açıklasın"¹⁴⁹ âyeti ve "Kur'ân'da, sizden önce yaşamış olanların durumları, sizden sonra gelecek olanların haberleri ve aranızdaki meselelerin hükümleri mevcuttur. (...) Bir de onun bedî mânâları tükenmez"¹⁵⁰ gibi hadislerden

¹⁴⁶ Tuhfetu'l-Ahvezî, Fedailu'l-Kur'ân, 8/189-190.

¹⁴⁷ el-Müstedrek, K. Tefsir, 2/260.

¹⁴⁸ İmam Ahmed, Müsned, 5/26; Tirmizî, Tuhfetu'l-Ahvezî, Fedailu'l-Kur'ân, 8/239-240, hads no: 3090.

¹⁴⁹ Nahl 16/89.

¹⁵⁰ İmam Ahmed, Müsned, 1/91; Dârimî, Sünen, Fedailu'l-Kur'ân, 1.

yola çıkararak bu kanaati taşırlar. Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108) "Bu Kitabın mucizevî yönlerinden biri de, küçük hacmine rağmen, beşer akıllarının saymaktan aciz oldukları derecede, pek çok mânâyı ihtiva etmesidir"¹⁵¹ diyerek bu görüşü en özlü bir şekilde dile getirmiştir.¹⁵²

Kur'ân'ın muzzam camiiyyetinin, muhtevasının fevkalade zenginliğinin bariz bir göstergesi; tefsir, usûl-i tefsir, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm ve akaid, hadis, usûl-i hadis, sarf, nahiv, lügat, beyan, bed'î, meânî, lügat, ahlâk, tasavvuf, tarih, ferâiz gibi İslâmî ilimlerden her birinin başlıca kaynağı olmasıdır. Bunun yanı sıra onun; astronomi, coğrafya, zooloji, botanik, fizik, kimya, jeoloji, tıp, sosyoloji, psikoloji, ekonomi gibi çeşitli bilim dallarının alanlarına giren işaretler de ihtiva ettiği bilinmektedir. Müslümanlar, Kur'ân'da sayılamayacak kadar konulara işaretler bulduklarını kabul etmişlerdir.

Bu itibarla, Kur'ân'ın muhtevasının zenginliği karşısında müslümanların bu bereketli kaynaktan azami derecede istifade etmeye çalışmaları gerekir. Bu kaynaktan beslenme onların ilmî seviyelerini de gözle görülür nisbette yükselteceği gibi, Rab'lerinden gelen bu en mukaddes mektubu okuma görevini layıkıyla yerine getirme ve onun hadsiz hudutsuz sevabını kazanma imkânı da verecektir. Meselâ,

Kur'ân'da namaz için Ezan var mı, nerede?¹⁵³.Teyemmüm hangi sûrede? Vudu (abdest) hangi âyette?

Şeytanın kıyamet hutbesi¹⁵⁴.

Firavun'un bedenini saklama¹⁵⁵.

Azap geldikten sonra iman eden tek kavim Yunus'un kavmi¹⁵⁶.

¹⁵¹ el-İtkan, 2/128.

¹⁵² Bu konuyu daha geniş bi şekilde "Kur'ân-ı Hakîm'in Muhtevası" adlı tebliğimde ele aldık, İSAV, Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v.)" Milletlerarası Sempozyumu, İstanbul, 15-17 Ekim 2010.

¹⁵³ Mâide 5/58 وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ

¹⁵⁴ İbrahim 14/22 وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قَضَىٰ الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَّكُمْ وَعَدَّ الْحَقَّ وَعَدَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلْمِزُونِي وَلَوْ مَوَّابِي وَلَوْ مَوَّابِي وَأَنْتُمْ كَفَرْتُمْ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

¹⁵⁵ Yunus 10/92 فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

¹⁵⁶ Yunus 10/98 فَلَوْلَا كَانَتْ قُوَّةٌ أَمَرْتُ فَنَنْقُصُهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَظَابَ الْجُزْءِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنُنَجِّئُهُمْ إِلَى حَيَاتٍ

Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et, gerektiğinde en güzel tartışma tarzını uygula¹⁵⁷ şeklinde dine hizmeti özetleyen âyet nerede?

Kurbanın kanları ve etleri Allah'a ulaşmaz, sizden ulaşacak olan takvadır¹⁵⁸.

Hz İbrahim'in haccı ilan etmesi¹⁵⁹.

Evliliğin esası: eşlerin birbirine huzur vermeleri, sevgi ve şefkat duymaları¹⁶⁰.

Hz. Peygamber risaletten önce yazma bilmiyordu¹⁶¹.

Hz. Peygamber'in "üsve-i hasene" olması¹⁶².

Göklerin yerin yüklenmekten kaçındığı emaneti insanın yüklenmesi¹⁶³.

Allah'a gereken tazimi ancak âlimlerin göstereceği¹⁶⁴.

Kâfirlerin, Kur'ân dinletmemek için çeşitli oyunlara başvurmaları¹⁶⁵.

Allah'ın vahyinin geliş şekilleri¹⁶⁶.

İsimleri bildirilenler dışında da birçok peygamber gönderildiği¹⁶⁷.

¹⁵⁷ Nahl 16/125 ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

¹⁵⁸ Hac 22/37 لَنْ يَتَّخِذَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَاؤَهَا وَلَكِنَّ يَتَّخِذُ الْتَّقْوَىٰ مِنكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُخَشِينَ

¹⁵⁹ Hac 22/27 وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمْ هُوَ الْغَايَةُ

¹⁶⁰ Rum 30/21 وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

¹⁶¹ Ankebut 29/48 وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُونَ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَاتُوا بِالْمُبْتَلُونَ

¹⁶² Ahzab 33/21 لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

¹⁶³ Ahzab 33/72 إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

¹⁶⁴ Fatır 35/28 وَمِنْ آيَاتِهِ الدَّوَابُّ وَالْإِنْعَامُ لِيُخْبِرَ الْإِنْسَانَ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْتَفَىٰ مِنَ اللَّهِ مَنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

¹⁶⁵ Fussilet 41/26 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تُعْلَمُونَ

¹⁶⁶ Şura 42/51 وَمَا كَانَ لِيُشِيرَ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَخْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

¹⁶⁷ Mü'min 40/78 وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَضَيْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْضِصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرٌ مِنَ اللَّهِ فَأَنتَ تُقَضِّصُ مَا تُخْتَارُ

“El-hamdulillah” diye başlayan kaç sûre var?

“Ya eyyühennas” diye başlayan sûreler?

Hızır kıssası hangi sûrede?

C. Hak Hz. Peygamber’e ilim artırma dışında ziyade isteğinde bulunmasını emr etmemiştir. Bu hangi sûrededir?

Hz. Peygamber (s.a.v.)ın âlemlere rahmet olması.

Hz. Peygamber’in en mümtaz özelliği yüksek bir ahlâka sahip olmasıdır.

Altun buzağı heykeli ile İsrail oğullarını şirke sevk eden kimdir, hangi sûrede?

Kur’ân’a göre şiirin mezmum ve makbul şekli var mı, nerede?

Ehl-i Kitapla mücadele ve tartışma?

Faizle mal Allah katında ve gerçekte artmaz.

Allah faizin bereketini eksiltir, sadakaları bereketlendirir.

Eli darda olan borçluya mühlet verin.

Allah ve Resûlü’nün hükmü olunca müminlerin başka seçenekleri olamaz.

Allah Resûlullahın ehl-i beytini tertemiz kılmıştır.

Kadınların örtünmesi var mı?

Cinlere Kur’ân tebliğ edildi mi?

Müminler arasında hayâsızlığı yaymanın vebali.

Çıkan bir haber tevsik ve te’yid edilmeden yayılmaz ve yayınlanmaz.

Başkasının evine girmede nönce istizan (izin isteme) gereklidir.

Evlenme imkânı bulamayanları evlendirme devletin görevi mi?

Kuşlar ve diğer canlılar da insanlar gibi toplum hayatı yaşarlar.

Allah zâlimleri engellemeseydi havralar, kiliseler, mescitler yıkılırdı.

Allah, Kur’ân’ın geldiği sırada bulunmayan nakil vasıtaları da yaratacak.

Parmak izleri insanın gerçek imzası olup her insanda farklıdır.

Başlangıçta göklerle yer bitişikti, sonra Allah onları ayırdı.

Bu bilgiler sorulur ve cevapları alınırken başka bir soran, bildirilen âyetlerin metinlerini sorabilir, hafızları ezberler yönünden yarıştıabilir.

Evet, bunlar gibi binlerce konu, bilgi yarışmaları gibi tekniklerle müslümanların toplum ve eğitim hayatlarına girmesi halinde Kur'ân bilgisi büyük gelişme kaydedecektir. Çünkü insanlar merak edecek, merak saikiyle öğrenme peşine düşecek, yeni şeyler öğrendikçe bu, onlar için teşvik edici olacaktır. Ben şahsen Kur'ân'ın muhteva bilgisini ölçen bin kadar soru hazırladım. Bunları çok daha fazla artırma elbette mümkündür.

Tebliğimizde ayrıntılı olarak arz etmeye çalıştığımız üzere, din ilimleri mensuplarının şu dört çalışmayı gerçekleştirmeleri halinde Müslüman halkımızın Kur'ân ve tefsiri ile irtibatının bariz bir şekilde artacağını ümid edebiliriz:

1- Dikkatli ve Türkçenin güzel üslup imkânlarını çok iyi kullanan meâller.

2- Esbab-ı nüzûl veya Kur'ân-ı Hakîm'in bazı hükümlerinin geliş kısımlarını ve iniş ortamlarını değerlendirme.

3- Halkımız arasında yaygın âyetleri vesile ederek onları yorumlama ve ezberleme.

4- Kur'ân-ı Hakîm'in zengin muhtevası hakkında hazırlanacak yüzler, hatta binlerce sorularla, bilgi yarışma programları ile insanların ilgi ve merakları celb edilebilir.